

Dematerializarea monedei și semnificația acestui proces

I. O scurtă prezentare a evoluției monedei

Într-o economie complexă și descentralizată, moneda este instrumentul unic al schimbului. Cererea și oferta de bunuri de pe piețele de schimb este mediată de monedă.

Nevoia de monedă apare numai într-o economie de schimb, moneda fiind instrumentul schimbului care permite cumpărarea imediată a oricăror bunuri, servicii și titluri, fără costuri de negociere, și care conservă valoarea între două schimburi. Ea îndeplinește rolul de instrument unic al tranzacțiilor, etalon de valoare și mijloc de rezervă și finanțare.

În decursul timpului, moneda și-a schimbat forma; conținutul și concepțiile asupra ei au înregistrat evoluții și adaptări ca în puține alte domenii.

În istoria societății omenești, moneda apare de timpuriu, fiind prezentă în tranzacții sub forma unor mărfuri obișnuite și foarte variate. Exteriorizarea valorii se realiza o dată cu schimbul prin raportarea mărfurilor la marfa care îndeplinea rolul de monedă.

O dată ce omul utilizează o marfă unică drept intermediar în tranzacție, el iese din sfera trocului primitiv pentru a intra în cea a economiei de schimb, marfa aleasă permitea vânzarea și cumpărarea bunurilor obișnuite, măsurarea precisă a valorii și economisirea. Deci locul trocului este luat de o marfă care, pe lângă utilizarea sa normală (ca bun de consum sau de producție), servea drept instrument de schimb.

Măsurarea valorii mărfurilor obișnuite va fi posibilă prin stabilirea unui bun în calitate de etalon monetar. Bunul monedă – etalon trebuia să fie durabil, pentru a conserva puterea de cumpărare. Era necesar, de asemenea, să fie divizibil pentru a permite efectuarea plăților și să prezinte o valoare proprie, intrinsecă, suficient de mare și stabilă.

Dintre toate bunurile care întruneau aceste calități, metalele și aliajele se impun rapid datorită proprietăților fizice, perfect adaptate celor trei funcții ale monedei.

Inițial au fost folosite metalele și aliajele comune (cupru, bronz, fier) ca monede, apoi au apărut metalele prețioase (aurul și argintul).

Timp de aproape trei mii de ani, societatea omenească a fost servită preponderent de moneda cu valoare intrinsecă (de aur, argint), adică de moneda materială.

Economistul rus Usoskin afirma: „perioada triumfului evident al sistemului bănesc metalist, produs la sfârșitul secolului al XIX-lea, de asemenea cu victoria regelui Pyrrhos, pentru că a prefațat crahul acestui sistem”. Pyrrhos, rege al Epirului, după ce a câștigat cu pierderi grele o importantă bătălie contra romanilor, ar fi exclamat: „încă o victorie ca acestea și sunt pierdut!”.

La scurt timp după statornicirea monometalismului aur clasic (sfârșitul secolului al XIX-lea), datorită declanșării primului Război Mondial, a urmat abandonarea acestui sistem. În condiții actuale, locul principal în circulație îl ocupă depozitele bancare evidențiate în memoriile computerelor, așa numiții bani electronici, banii cu existență fizică, sub formă de monedă metalică sau bilete de bancă nemaiaivând un rol predominant.

II Procesul de dematerializare a monedei

Procesul de dematerializare a monedei cuprinde două faze:

- a) Demonetizarea aurului;
- b) Înlocuirea semnelor monetare aflate în circulație, a numeralului, prin bani de cont.

a) În antichitate se putea vorbi despre o monetizare deplină a aurului, care consta în folosirea aurului pentru baterea de monedă, precum și îmbinarea substanței aurului cu funcțiile monetare. Însă, demonetizarea aurului a însemnat eliminarea metalului prețios din funcțiile de echivalent general de bani, și utilizarea acestuia doar ca o marfă obișnuită. Deci, demonetizarea aurului are ca principal scop înlăturarea lui din rolul de echivalent general al mărfurilor și din funcțiile de mijloc de teaurizare și ultim mijloc de lichidare al angajamentelor de plată în relațiile internaționale.

O formă incipientă de manifestare a demonetizării aurului a fost introducerea bancnotelor în circulație, chiar dacă acestea erau convertibile oricând și în orice sumă de aur. O treaptă nouă în evoluția sistemului monetar, a demonstrării aurului, a fost sistarea convertibilității bancnotelor mai întâi pe plan intern, apoi și internațional.

În 1944, la Bretton Woods, dolarul american a fost proclamat ca fiind egal cu aurul, încercându-se să reînvie în sistemul monetar unele elemente ale monometalismului aur clasic, dar în timp, datorită deprecierei sale interne și externe față de mărfuri, a devalorizării aurului, s-a produs o atenuare a legăturii monedei americane cu metalul monetar.

La 15 august 1971 Administrația Richard Nixon, a suspendat convertibilitatea externă a dolarului SUA în aur (metalul monetar), acesta fiind exclus de la baza sistemelor monetare naționale și a celui internațional. El devine o marfă obișnuită alăturându-se celorlalte bunuri la formarea unui nou tip de etalon, cel al puterii de cumpărare. Acesta a reprezentat un moment esențial în demonetizarea aurului.

Un alt moment semnificativ în procesul demonetizării aurului este considerat anul 1973, când s-a renunțat la regimul cursurilor fixe care determinau abaterea cursului efectiv în funcție de definiția în aur a monedei.

Importantă, sub raportul demonetizării aurului este Ședința Comitetului Interimar FMI (Fondul Monetar Internațional), care a avut loc în ianuarie 1976, în Jamaica, la Kingston, unde țările membre ale FMI au acceptat disocierea etalonului monetar de aur (demonetizarea aurului) și s-a adoptat ideea ca monedele să nu mai fie definite printr-un raport oficial față de o altă monedă singulară ci față de coșuri valutare.

La 1 aprilie 1978, s-a întrunit minimul de voturi necesar validării recomandărilor din Jamaica sub forma celui de-al doilea amendament la Statutul FMI. Primul amendament fusese adoptat în 1969, când s-au instituit DST-urile. În aceste condiții FMI a decis să pună în vânzare o treime din activul de aur.

Al doilea amendament al Statutului FMI (la 1 aprilie 1978) a determinat eliminarea cvasitotală a aurului din funcțiile monetare. Aurul nu mai are preț oficial. Cu toate aceste evoluții nu există certitudini privind caracterul ireversibil al procesului de demonetizare a aurului.

b) dematerializarea monedei, se explică nu numai prin demonetizarea aurului, ci și prin înlocuirea progresivă a numeralului cu bani de cont, bani fără o existență fizică, exterioară. Această a doua componentă a procesului dematerializării monedei are semnificații importante și evoluează și ea deosebit de intens în ultimii ani, aflându-se în legătură cu progresele realizate în domeniul calculatoarelor și extinderea folosirii lor în cadrul sistemului monetar și în viața economică socială. O asemenea evoluție a fost anticipată de economiștii din perioada interbelică.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Belgia s-a conturat o școală a contabilismului social al cărei obiectiv era ca totul să devină o simplă evidență. Numeralul însă n-a fost înlocuit în totalitate nicăieri în lume.

În Franta, până la începutul primului Război Mondial, spre deosebire de țările anglo-saxone, biltele de bancă erau puțin utilizate în plățile cotidiene, ele reprezentând 25,1% din disponibilitățile monetare ceea ce reprezintă cam 50 de mil. de bilete de circulație. Moneda metalică (MM) a dominat sistemul de plăți francez al secolului al XIX-lea deși în cursul acestui secol au apărut diferite forme ale monedei fiduciare (MF) și scripturale (MS) și se pregătea schimbarea.

Un moment important în istoria sistemului de plăți este anul 1913 (după aprecierea francezilor Dinmbudoc și Muldur) când masa biletelor de bancă a depășit-o în valoare, pentru prima dată și pentru totdeauna, pe cea a monedei metalice. Moneda scripturală devine majoritară în masa monetară (53% din disponibilitățile monetare).

Din 1913, sistemul de plăți francez a început să capete forma sistemului de plăți anglo-saxon.

Dematerializarea monedei este interpretată diferit.

Unii economiști susțin că reprezentările doctrinare formulate în condițiile circulației monedei materiale sunt lipsite acum de orice teme. Se impune renunțarea la vechile reprezentări teoretice și crearea unui edificiu doctrinar nou, reflex al monedei dematerializate.

Economistul elvețian Bernard Ichmitt în Aurul, dolarul și moneda internațională menționa: „În timp ce economiștii studiau legile monedei materiale, monedele în circulație și-au schimbat imperceptibil natura, iar teoria din ce în ce mai exactă față de moneda de aur și argint a pierdut obiectul său. Moneda modernă, nu-i o simplă transformare a monedei materiale, ci totala sa negare”.

Dimpotrivă, alți economiști, precum J. Ruff sau Anghel Rugină susțin că între monedele vechi și cele noi există și elemente comune, că banii nu au pierdut orice legătură cu aurul. În același context, economistul francez Bernard Daste sublinia: „moneda metalică a dispărut din circulație încă din primul Război Mondial. Ar fi însă o eroare să se creadă că aurul și-a terminat cariera. Faimosul metal continuă să-și exercite mirajele sale. În relațiile dintre state unde încrederea nu se impune doar în virtutea legilor care proclamă cursul forțat, aurul rămâne unul dintre suporturile importante ale realțiilor monetare”.

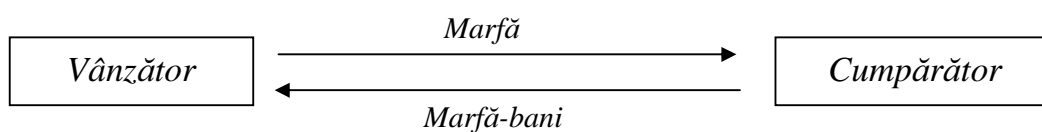
În doctrina Marxistă s-a fundamentat teoria baniiilor – marfă, a banilor care au decurs dintr-o selecție din lumea mărfurilor, a unei mărfi, în final a aurului în rolul de echivalent general. În afară de banii-marfă Marx a avut în vedere și alte forme de bani precum și alte căi de geneză a banilor.

Creditul comercial, vânzarea de mărfuri cu plata ulterioară, reprezintă o altă cale de apariție a banilor. Înscrisurile combiale se formează pe baza creditului comercial și prin operații de scont și reescont se pun în circulație bancnotele. Biletele de bancă nu sunt de natura mărfurilor, nu sunt bani-marfă, ci bani de credit, forma clasică a banilor de credit. Marx a avut în vedere și o a treia formă a banilor - banii de hârtie, o treia cale de punere a banilor în circulație: acordarea de credite statului de către institutul de emisiune.

În explicarea naturii monedei contemporane trebuie avute în vedere toate cele trei forme ale banilor și toate cele trei căi de punere a banilor în circulație.

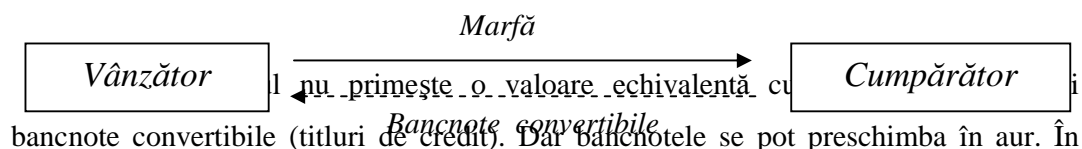
Banii contemporani nu sunt bani cu valoare intrinsecă, deci nu sunt bani-marfă, nu sunt nici de natura banilor de credit clasice a bancnotelor (pentru că nu mai este convertibilă în metalul prețios) și nici de natura banilor de hârtie, ci reprezintă o mixtură a banilor de credit (bancnote neconvertibile) și a banilor de hârtie. La banii cu valoare intrinsecă apare o lichidare a obligațiilor reciproce: marfa trecea de la vânzător la cumpărător și în același timp, banii treceau de la cumpărător la vânzător astfel:

Fig.I. Forma bani-marfă

Banii au valoare intrinsecă. Regularizarea raporturilor valorice între vânzător și cumpărător este aici imediată.

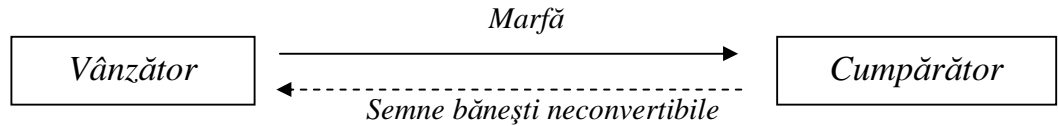
Fig.II Forma banilor de credit

bancnote convertibile (titluri de credit). Dar bancnotele se pot preschimba în aur. În cazul banilor de credit, în postura de debitor se află de banca de emisiune, care a pus un

semn bănesc în circulație. Regularizarea raporturilor valorice s-ar produce dacă vânzătorul ar da titlurile de creanță la schimb contra aur, potrivit cu suma înscrisă și cu definiția etalonului monetar.

Fig.III Forma banilor de hârtie

Vânzătorul de mărfuri, primind suma de la cumpărător nu-i poate cere acestuia corespondentul în metal prețios, dar poate folosi banii de hârtie pentru procurarea altor mărfuri. Sub raport valoric se produce o echivalare (regularizare) numai în final, după ce vânzătorul de mărfuri folosește pentru cumpărări banii obținuți și numai dacă prețurile mărfurilor nu au crescut între timp.

Profesorul Paul Bran aprecia că banii sunt „cuvintele” unui sistem de comunicare economică, purtătorii unei informații cu privire la mărirea valorii. El nu este de acord cu concepția potrivit căreia banii ar fi titluri de credit. Dintre aceste două modalități de definire a banilor îndreptățită apare concepția după care banii sunt titluri de creanță.

III. Semnificațiile procesului dematerializării monedei

Banii sunt polițe ale bogăției sociale, ei simbolizând nu numai simple informații despre valoare, ci și dreptul al o parte din avuția națională. Spre deosebire de bancnote care erau polițe asupra băncii centrale și spre deosebire de banii de hârtie care reprezentau titluri de creanță emise asupra statului, moneda contemporană reprezintă o mixtură între bancnote și banii de hârtie și se constituie ca un titlu de creanță asupra

bogăției sociale, masei de mărfuri și produse și nu ca un titlu de creanță asupra emitentului. Această putere de cumpărare abstractă pe care o reprezintă banii se transformă în mod real în mărfuri și servicii în funcție de relațiile dintre masa monetară din circulație și cea a mărfurilor și serviciilor, de evoluția prețurilor.

În concluzie, se poate spune că, într-adevăr s-a produs un proces de dematerializare al monedei; într-un anumit sens a avut loc o puternică discontinuitate. Aceasta nu înseamnă că în domeniu nu există și elemente de continuitate. Continuitatea rezidă în aceea că, în orice condiții, economia are nevoie de o anumită masă monetară, dependentă de masa mărfurilor supuse realizării și de viteza de circulație a banilor. Altfel spus, legea circulației bănești este valabilă și acționează atât în condițiile monedei de metal prețios, cât și în condițiile monedei dematerializate (bancnote și bani de hârtie).

Ca atare, în doctrina monetară există nu numai discontinuitate, ci și continuitate, ceea ce înseamnă că aspectele ale acestei doctrine, în condițiile prezenței în circulație a banilor cu valoare intrinsecă, sunt valabile și pentru moneda contemporană. Aceasta ar fi o replică la adresa opiniei lui Bernard Schmit, potrivit căreia moneda contemporană ar fi opusul monedei clasice, totală sa negare.

Teoria privind moneda contemporană ca titlu de creanță asupra băncii de emisiune a cedat locul teoriei monedei ca titlu de creanță asupra statului, ca titlu financiar pentru ca, începând din anii '60, să se afirme, prin aportul remarcabil al economiștilor americani John Gurley și Eduard Shaw, concepția privind moneda ca activ financiar specific în bilanțurile agenților economici, deosebit nu numai de activele reale, ci și de alte active financiare ce formează patrimoniul acestora.

Prezentul cuprinde evenimente deosebite și inedite în privința monedei. Are loc emisiunea de monedă în context internațional de către FMI (sub denumirea DST) și de către Sistemul Monetar European (sub denumirea de ECU). Aceste monede de cont se afirmă tot mai mult în cadrul mecanismelor monetare actuale, fiind acceptate în structura rezervei monetare și utilizate în multiple operațiuni pe piețele monetare și de capital. De asemenea, spectaculoasele progrese realizate în domeniul informației au ca efect dispariția suportului hârtie al monedei scripturale, cărțile electronice de plată și de credit înlocuind progresiv instrumentele clasice (cecurile).

În sfârșit, prezentul oferă și alte motive de reflecție. S-a propus și o monedă supranațională, respectiv instalarea unui mecanism de compensare între băncile centrale, bazat pe o monedă universală. Aceasta ar însemna crearea unei instituții

monetare supranațională care să emită o monedă considerată ca unicul activ pe care fiecare bancă centrală îl poate deține. Ar trebui ca fiecare națiune să-și abandoneze autonomia în termeni de politică monetară, în avantajul instituției monetare supranaționale, ceea ce în contextul actual și chiar într-o perspectivă îndepărtată, este greu de imaginat și cu atât mai dificil de înfăptuit.

BIBLIOGRAFIE:

1. **Cezar Basno** – *Monedă, credit, bănci*, ASE – București;
2. **Vasile Turliuc** – *Politici monetare*, Ed. Polirom – Iași, 2002;
3. **Vasile Turliuc, Vasile Cocriș** – *Monedă și credit*, Ed. Ankarom, Iași, 1997.